

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 15 mars 1926 kl. 1 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om
förbättring av ofullständiga jordbruk.*

Andra laguskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft till laguskott hänvisade motionen nr 135 i första kammaren av herr *Lindhagen* och motionen nr 178 i andra kammaren av herrar *Herou*, *Samuelsson* och *Dahlén*.

I motionerna har yrkats, att riksdagen ville anhålla hos Kungl. Maj:t att, på sätt norrlandskommittén och jordkommissionen ansett nödigt, måtte överbågas och för riksdagen framläggas förslag till lagstiftning om förbättring av ofullständiga jordbruk.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för berörda yrkande tillåter sig utskottet att hänvisa till motionernas innehåll.

I norrlandskommitténs den 27 oktober 1904 avlämnade betänkande föreslogs bland andra åtgärder till vidmakthållande och stärkande av den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarna samt främjande av jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar utfärdande av en särskild ägostyckningslag för de fem nordligaste länen ävensom särskilda bestämmelser angående jordavsöndring i dessa och Kopparbergs län. Genom de sålunda föreslagna åtgärderna avsågs att förhindra den olämpliga styckning av jorden, som konstaterats äga rum, i synnerhet då trävarubolagen skilde skogsmarken å sina fastigheter från den egentliga inägojorden. I anslutning till dessa lagförslag förordade kommittén tillika utfärdande av provisoriskt förbud mot ägostyckning i de fem norra länen. Till motivering härav anförde kommittén bl. a.:

Norrlandskommitténs betänkande och av det samma för- anledd lag- stiftning till förebyggande av ofullstär- diga jord- bruk.

Under tiden, sedan de gällande bestämmelserna om ägostyckning trätt i kraft, hade ett stort antal jordbrukslotter blivit avstyckade från sågverksindustriens skogshemman, utan att ens den allra nödvändigaste husbehovskog därvid medföljt. Och det vore att vänta, att, så snart kommitténs förslag i avseende å ägostyckningsinstitutets reformerande blivit offentligen framlagda, en del sågverksbolag skulle skynda sig att avstycka inägorna från sina hemman utan nödig skogs-, betes- och odlingsmark samt att det skulle lyckas dem att medhinna detta, innan ens en provisorisk lag angående förbud tillsvidare mot ägostyckning kunde bliva utfärdad. Det vore sålunda att förvänta, att i Norrland komme att finnas ett avsevärt antal

Bihang till riksdagens protokoll 1926. 9 saml. 2 avd. 12 häft. (Nr 15). 1

jordbruksfastigheter, som med avseende å sin framtida bestämmelse måste anses vara på ett ödesdigert sätt stympade. Det kunde därför till äventyrs bliva nödvändigt att taga under övervägande, huruvida icke åtgärder borde vidtagas för att på expropriationsväg komplettera dessa fastigheter genom deras utökande med nödig skogs-, betes- och odlingsmark. Särskilt torde sådana åtgärder bliva nödvändiga, därest icke ägostyckningsinstitutets tillämpning för den närmaste tiden inskränktes såsom ovan antytts. Kommittén ansåge emellertid, att man i berörda hänseende kunde avvakta, vad framtiden bure i sitt sköte, och att man för det dåvarande kunde inskränka sig till antagande av en lag om förbud tillsvidare mot ägostyckning i de fem nordligaste länen.

Till kommitténs utlåtande var emellertid fogad reservation av herr *Lindhagen*, vilken med instämmande av herr *Bromée* i Billsta hemställde, att staten måtte i och för upplåtelse till jordbrukare berättigas att från trävaruindustriens hemman mot ersättning expropriera vad som erfordrades bl. a. för redan utbrutna inägolotters komplettering i erforderlig mån med inägor, husbehovsskog, odlingsmark och bete. Vid reservationen var fogat ett utkast till lag om skyldighet i vissa fall för jordägare i Norrland och Dalarne att avstå mark för jordbruksändamål, vilket förslag innehöll bestämmelser i bl. a. nyss angivna syfte.

På grundval av norrlandskommitténs betänkande genomfördes år 1905 provisorisk lag med vissa inskränkande bestämmelser i fråga om ägostyckning i de fem norrländska länen, år 1907 lag med vissa bestämmelser i fråga om jordavsöndring i dessa och Kopparbergs län (den s. k. norrländska jordavsöndringslagen) samt 1909 en definitiv ägostyckningslag för de fem norrländska länen.

Enligt den norrländska ägostyckningslagen är rätt till ägostyckning beroende å att vederbörande länsstyrelse efter prövning av ansökning om ägostyckningen lämnar tillstånd till densamma. Vid prövningen skall tillses, att hemmanslott, som vid ägostyckning erhåller inägojord, med hänsyn såväl till denna jords omfattning som ock till den myckenhet husbehovsskog, odlings- och mulbetesmark, som tilldelas lotten, varder tjänlig för jordbruk. Består hemmanslott huvudsakligen av skogsmark, må ändå att lotten icke varder tjänlig för jordbruk dit läggas mindre del av inägojorden, där sådant av särskilda omständigheter påkallas och hemmanets jordbruk icke därigenom märkligen försvagas. Styckas inägojorden till olika hemmanslotter och finnes ej å hemmanet tillräcklig skogs- och betesmark för att bereda samtliga lotter erforderliga anslag i sådan mark, må tilldelningen därefter jämkas. För egnahemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål må hemman styckas annorledes än nu är sagt. Till inägojord räknas ej slättermyr eller kärräng, som i anseende till läge eller beskaffenhet är av mindre värde.

Genom den norrländska jordavsöndringslagen blev den i 20 § av 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring medgivna rätten

för ägare av hemman, vilket får klyvas, att av hemmanets ägovälde för alltid avsöndra i en eller flera delar t. o. m. en femtedel av ägovidden så tillvida begränsad för de av jordavsöndringslagen avsedda sex länen, att inom desamma inägojord ej får avsöndras till den omfattning, att hemmanets jordbruk därigenom märkligen försvagas. Vad sålunda stadgats utgör, där avsöndringen erfordras för egnahemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål, ej hinder för meddelande av å vederbörande länsstyrelse ankommande tillstånd att, där omständigheterna där till föranleda, tillåta innehavare av hemman, varifrån avsöndring får ske, att därifrån för alltid avsöndra mark, som ensam eller tillsammans med vad redan kan vara från hemmanet för alltid avsöndrat utgör mera än vad i 20 § av 1896 års lag sägs.

Sedan Kungl. Maj:t den 30 december 1911 uppdragit åt landshövdingen Johan Widén att verkställa utredning rörande verkningarna av lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom samt detta uppdrag sedermera vidgats till att avse jämväl verkningarna av nyss omnämnda särskilda lagstiftning för Norrland i fråga om ägostyckning och jordavsöndring, framlade Widén i betänkande den 16 juni 1913 resultatet av sin utredning. I detta betänkande anfördes bl. a.:

Utredning angående verkningarna av norrländska ägostycknings- och jordavsöndringslagarna.

Bolagens hemman hade i mycket betydande omfattning undergått ägostyckning, vilken i de allra flesta fall åsyftat inägornas skiljande från den egentliga skogsmarken. Det framginge ock, att dessa styckningar till långt överbärande del blivit verkställda, innan den särskilda ägostyckningslagstiftningen för Norrland trätt i kraft. I särskilt stor omfattning torde tillstånd till ägostyckning sökts under åren näst före den inskränkande författningens tillkomst. Det vore alltså uppenbart, att bland bolagen rått en livlig önskan att i tid bestyra om verkställandet av dylika förrättningar, innan de genom lagstiftning blevo tvingade att vid inägornas fränskiljande även medtaga erforderliga delar av utmarken. Det hade upplysts, att flera av de största jordägande bolagen redan före ikraftträdandet av 1905 års lag låtit ägostycka så många av sina hemman, som överhuvud taget lämpade sig därför, och att i övrigt jordavsöndringsinstitutet i stort antal fall använts under tiden näst efter nyssnämnda lags antagande för att med kringgående därav fränskilja inägojorden från hemmanen. I fråga om de ägostyckningar, som ägt rum enligt de särskilt för Norrland i sådant avseende gällande lagarna, gäve utredningen vid handen, att arealen av den inägotterna tillagda inrösningsjorden genomsnittligen uppgått till för de tre sydligare länen omkring 10 hektar samt i Västerbottens läns kusttrakter 6—8 hektar och i dess lappmarker 30—40 hektar. För Norrbottens län kunde intet säkert genomsnittstal angivas, då styckningarna varit så få. Arealen avrösningsjord, som tilldelats inägotterna, växlade betydligt. I Gävleborgs och Västernorrlands län hade den uppgått till något över 15 hektar, i Jämtlands län till över 30 hektar och i Västerbottens läns kusttrakter till ej fullt 15 hektar. I sistnämnda läns lappmarker hade skogsanslagen varit ganska drygt tilltagna; likaså vid de få styckningarna i Norrbottens län. Samtliga skogsanslag understego emellertid i regel betydligt de minimibelopp, som av norrlands-

kommittén i dess förslag till ägostyckningslag angivits. Därtill komme, att det ytterst sällan vore den bästa skogsmarken, som vid ägostyckning av bolagshemman tillades inägotterna. I regel kunde den icke alls karaktäriseras såsom god skogsmark. Å den tillagda skogsslotten befintliga naturliga ängsmarker och odlingsmark avskildes ofta. Likaså fräntoges inägotlott, som vore belägen intill sjö eller vattendrag, esomoftast själva strandområdet, även då detta utgjordes av inägojord. På så sätt minskades hemmanets bärkraft och utvecklingsmöjligheter väsentligt, och en i sådan riktning fortsatt utveckling skulle medföra en betydande social olägenhet.

I betänkandet föreslogos vissa ändringar i den norrländska ägostyckningslagstiftningen. Däremot framlades intet förslag till åtgärder i syfte att göra de redan utbrutna inägotterna ur jordbrukssynpunkt mera ändamålsenliga.

*Den värm-
ländska jord-
undersök-
ningen och
av denna för-
anledd lag-
stiftning.*

I det av särskilt tillkallade sakkunniga (den s. k. jordundersökningen) år 1915 framlagda betänkandet angående jordförhållandena i Värmlands län föreslogs bl. a. utsträckande av de norrländska ägostycknings- och jordavsöndringslagarnas tillämpningsområde till att omfatta jämväl nämnda län. Till motivering härför anfördes huvudsakligen:

Ehuru ägostyckningsförfarandet icke vunnit någon allmän tillämpning från bolags eller skogsspekulanter sida, gävo likväl de ägostyckningar, som ägt rum, till större delen anledning till samma anmärkningar, som riktats mot ägostyckningarna i de norrländska länen, innan en speciell lagstiftning för dessa ännu kommit till stånd. Husbehovsskog, betesrätt och utmark tillades sålunda inägotterna intill eller under det minimum, som oundgängligen vore nödvändigt. Särskilt vore detta fallet vid de ägostyckningar, varigenom enskilda skogsspekulanter, ofta kort efter sina fastighetsförvärv, avskilde inägorna från skogsmarken. Men vanligen voro ägostyckningarna mindre tillfredsställande, även när bolagen understundom utstykade inägorna.

Genom år 1917 tillkomna lagar blevo de norrländska ägostycknings- och jordavsöndringslagarna utsträckta att gälla jämväl för Värmlands län.

*Jordkommis-
sionen.*

Då jordkommissionen den 29 november 1918 tillsattes, uppdrogs åt denna bl. a. att verkställa utredning och avgiva förslag, huruvida och i vad mån tvångsavlösning av jord för tillgodoseende av jordbruksändamål, utöver vad för det dåvarande vore stadgat, borde på lagsiftningens väg genomföras. Till fullgörande härav avlämnade kommissionen den 28 februari 1923 principutlåtande rörande lagbestämmelser om avlösning av vissa arrendejordbruk samt förbättring av ofullständiga jordbruk jämte ett av kommissionens ordförande, herr Lindhagen, för dennes del uppgjort utkast till lag i förenämnda ämnen.

Innan utskottet övergår att redogöra för innehållet i berörda utlåtande och lagutkast, såvitt angår nu förevarande fråga, må emellertid anmärkas, att kommissionen den 11 november 1922 till Kungl. Maj:t överlämnat redogörelse för en på kommissionens föranstaltande verkställd utredning angående verkningarna av de norrländska ägostycknings- och jordavsöndrings-

lagarna, såvitt anginge tiden 1913—1918. Denna utredning, vilken utgör en komplettering av den förut berörda Widénska utredningen, utvisar, att en ökning av genomsnittsarealen av de avstyckade inägotterna under angivna tid ägt rum i alla län med undantag för Jämtlands län. I förhållande till de i Widénska utredningen förekommande siffrorna uppgår ökningen för inrösningsjorden till i genomsnitt för samtliga län 4,1 hektar. Beträffande avrösningsjorden är ökningen i medeltal för samtliga län 12 har. Denna sistnämnda ökning angives emellertid väsentligen bero på det stora antalet styckningar, som ägt rum i det nordligaste länet.

Vidare må här från en på grundval av svaren å en av kommissionen företagen enquête utarbetad redogörelse återgivas följande till belysning av det i motionerna väckta spörsmål:

Ägostyckningar och jordavsöndringar från bondhemman hava ej varit talrika. Då understundom dylik jorddelning ägt rum, synes den så gott som alltid hava skett på ett sätt, som ej äventyrat bondgårdarnas bestånd såsom självständiga jordbruk, och har varken skogsmark eller inägojord frånsålts i större omfattning än att den för hemmanen behållna jorden av olika ägoslag varit tillräcklig. Något annat synes ej heller hava varit att förvänta, då man av uppgiftslämnarnas meddelanden erfar, att böndernas nämnda obenägenhet att frånsälja någon del av sina hemman oftast är orsakad just av farhåga, att jordbruket skall skadas. När därför ägostyckning eller jordavsöndring förekommit, har densamma oftast bestått däri, att något från gården avlägset liggande skogsskifte eller någon obekvämt belägen nyodling eller inäga försålts. I de fall, då köparen av det från ett bondhemman ägostyckade eller avsöndrade jordområdet avsett att därå driva jordbruk, har det ofta visat sig, att den nya brukningsdelen varit alltför liten för att brukaren skulle å densamma kunna vinna sin bärgning.

Ägostyckning eller jordavsöndring synes hava varit mycket vanlig i fråga om jord, som förvärvats av bolag och enskilda spekulanter utanför de verkliga jordbrukarnas yrkesklass. Då avsikten med bolagens och de enskilda spekulanternas jordförvärv i det övervägande antalet fall varit att komma i besittning av *skogstillgångarna* å de köpta fastigheterna, är det givet, att dessa i icke-jordbrukares ägo komma fastigheter ofta blivit föremål för ägostyckning eller jordavsöndring på så sätt, att inägojorden försålts till jordbrukare, medan de delar av fastigheterna, som varit skogbärande, stannat i säljarnas händer. Köparen av inägojorden har ofta nog ej tilldelats någon skogsmark. I de fall, då med inägojorden följt skog, har denna sällan varit tillräcklig för husbehovet. Vad ovan anförts om inägojordens försäljning med ringa eller ingen tilldelning av skogsmark, gäller huvudsakligast skogsbygderna i södra Sverige, framför allt Kronobergs län och Jönköpings län samt norra delen av Kristianstads län. Från dessa trakter förspörjes vidare, hurusom dylika jordbruk utan skogstillgång ej kunna giva sina brukare full bärgning, utan äro dessa hänvisade till att genom skogsarbeten och dylikt åt bolag och enskilda industriidkare söka vinna sin huvudsakliga utkomst. Ej sällan komma ägarna till dessa svaga jordbruk på obestånd, så att de måste lämna sina fastigheter. Inom Älvsborgs län synas förhållandena hava varit något gynnsammare.

Jordstyckningsbolagens och de enskilda jordstyckningspekulanternas

verksamhet har till överbägande del berört egendomar i de trakter, där för jordbruksnäringen funnits mera gynnsamma förutsättningar och där det på den grund varit av mindre betydelse för jordbrukets bestånd, om skogsmark tillagts de genom styckningarna bildade nya jordbruken. Det är därför mera sällan det i uppgiftslämnarnas meddelanden göras några erinringar av det innehåll, att jordbrukens fortbestånd äventyrats därigenom, att det ej erhållit tillräcklig skogsmark. Även där skogstillgångar funnits, synes jordstyckningsföretagens jorddelning hava skett efter mera sunda principer än övriga bolags och enskilda spekulanter avstyckningar av jord. För jordstyckningsbolagen och jordstyckningsspekulanterna har ju huvuduppgiften varit egendomarnas styckning, och dessa jordägare, till skillnad från andra bolag och enskilda spekulanter, hava sålunda ej för egen del behållit skogsmarken, utan vanligen uppdelat densamma på de nya jordbruken. Emellertid kan det ej förnekas, att även jordstyckningsbolagen och de enskilda spekulanterna i jordstyckning understundom förfarit i likhet med andra bolag och enskilda spekulanter i de fall, då styckningar verkstälts av egendomar med större skogstillgångar, i det att åkerjorden och ängsmarken avsöndrats och styckats till småbruk, medan skogen behållits. Ofta nog har även tillgått så, att, sedan skogstillgångarna tillgodogjorts, egendomarna i sin helhet styckats och försålts i smärre lotter.

Då dylikt förekommit i trakter, varest skogstillgångar äro nödvändiga för jordbrukets stöd, hava de genom styckningarna uppkomna nya jordbruken givetvis gått till mötes en vanskelig framtid. Jordstyckningar i större skala synas dock hava varit ganska sällsynta inom de trakter, där skogstillgång är för jordbruket ett oeftergivligt villkor. Såsom förut nämnts, hava nämligen jordstyckningsbolagens och de enskilda jordstyckningsspekulanternas verksamhet huvudsakligen varit förlagd till områden, där skogstillgången ej är av avgörande betydelse för jordbruket. Från dessa områden återfinnas många uttalanden, som giva vid handen, att de genom de senaste årtiondenas lagstiftning tillkomna lättnaderna i jordstyckningsförfarandet varit av stor betydelse för bildandet av mindre, självständiga jordbruk. Ett ökat antal självägande jordbrukare hava sålunda tillkommit under årens lopp, vilket visat sina gynnsamma verkningar främst ur allmän social synpunkt. Men även för jordbrukets skötsel har uppdelningen av större jorddomäner i mindre jordbruk ej sällan visat sig mycket fördelaktig. Särskilt gäller detta fränsäljning av avsides belägna utägor, vilka under den tid, de ingått i större jordbruks drift, i regel åtnjutit en ganska svag hävd, men, sedan de avsöndrats till småbruk, blivit föremål för en omsorgsfull och intresserad skötsel från de nya självägande småbrukarnas sida.

Uttalanden om att de genom ägostyckningar och jordavsöndringar nybildade småbruken i vissa fall blivit för små, så att ägarna icke därå kunnat erhålla sin utkomst, komma ofta till synes i uppgiftslämnarnas utsagor, vilket gör, att den i det föregående berörda jorddelning, som verkstälts av olika jordstyckningsföretag, ej företer endast gynnsamma, utan även ofördelaktiga sidor. Bortsett från Södermanlands län, där jordstyckningen i allmänhet förlupit på ett tillfredsställande sätt, synes särskilt den inom Mälarlänen genom ägostyckningar och jordavsöndringar i stor skala skedda jordparcelleringen haft till resultat, att mångenstädes bildats jordbruk med alltför liten areal för att kunna giva brukarne ens den nöd- torftigaste bärgning. Även inom vissa trakter av södra Sverige, särskilt i Kronobergs län och norra delen av Kristianstads län, har i ej ringa ut-

sträckning förekommit jordstyckning med liknande resultat. Från Skaraborgs län samt, om ock i mindre omfattning, från Älvsborgs län omtalas likaledes, att de genom ägostyckningar och avsöndringar tillkomna nya jordbruken tilltagits så små, att de ej kunnat bereda sina ägare utkomst, något som måste anses synnerligen olyckligt i bygder, där det ej gives tillfällen till extraförtjänster genom dagsverken hos större jordbrukare eller genom arbete vid industriella företag. Att jordstyckningsbolagen och andra jordstyckningsspekulanter ofta nog styckat egendomarna i allt för små lotter, är väl i första hand beroende därpå, att köparna till de avstyckade jordlotterna ej befunnit sig i sådana ekonomiska omständigheter, att de kunnat förvärva för full besutenhet tillräckliga arealer. Det i många fall otillfredsställande resultatet av jorddelningen kan därför ej uteslutande läggas jordstyckningsbolagen och jordstyckningsspekulanterna till last. Vad man däremot kan förebrå dem är, att, efter vad som ofta framhålles, till mindre jordbruk och s. k. egna hem ej sällan utskiftats den till egendomarna hörande sämre jorden, medan de bästa ägora behållits vid huvudgården.

En omständighet, som även i många fall bidragit till det mindre gynnsamma resultatet av jordstyckningarna är, att köparna till de avstyckade områdena understundom icke varit jordbrukare utan personer från andra yrkesklasser. Givet är, att det för dylika personer blivit särskilt vanskligt att å de små och ofta nog av skuld betungade områdena vinna sin utkomst.

Tillika må anmärkas, att kommissionen i en den 10 januari 1923 till chefen för justitiedepartementet ingiven skrivelse angående förlängning av vissa arrendeavtal anfört bl. a.:

Den tillämnade lagstiftningens om avlösning av arrendejordbruk uppgift vore bl. a. att tillse, att de avlösta arrendejordbruken erhöles tillräckligt med odlingsbar jord samt husbehovsskog och bete, de sistnämnda förmåner i den mån de kunde skäligen erhållas. Det låge i sakens natur, att ett sålunda nybildat jordbruk måste om möjligt vara tillräckligt för att försörja en familj. Erfarenheterna icke minst från egnahemsrörelsen hade ådagalagt, huru misslyckat ett upprättande av nya jordbruk i allmänhet bleve utan en sådan förtänksamhet. Det låge emellertid självfallet i de stora jordägarnas, särskilt bolagens, intresse att förekomma en sådan förpliktelse genom att på något sätt gå lagstiftningen i förväg. Från kommunalnämnderna hade också på kommissionens förfrågan meddelats, att ägostyckningar, som enligt gällande lag finge okontrollerat äga rum hur som helst, mångenstädes skett och fortfarande påginge på sådant sätt, att arrendejordbruk utbrötes utan att erhålla behöriga tilldelningar. Enligt vad som försports hade i stor utsträckning ägostyckningar av arrendejordbruk även ägt rum på lager utan försäljning tillsvidare, varmed ej förnuftigtvis kunde avses annat än att på det sättet vara beredd att kunna möta och mota en blivande lagstiftning.

I sitt ovan berörda principutlåtande anförde kommissionen, såvitt angår frågan om förbättrande av ofullständig jordbruk, bl. a. följande:

Såsom av norrlandskommitténs utredning framginge, hade, innan den norrländska ägostyckningslagen tillkommit, i ganska stor utsträckning gamla bondejordbruk blivit av bolag utbrutna på ett för jordbruket oför-

delaktigt sätt. Likaledes visade värmlandsundersökningens och jordkommissionens enqueteer, att i övriga delar av riket en sådan företeelse gjort sig gällande och fortfarande ägde rum. Av bolag plägade ock utstyckas jordbruk på lager utan någon omedelbar försäljning. Det vore uppenbart en stor skada för det allmänna och framtida släkten, att möjligheterna till självständiga jordbruk och särskilt de gamla bondgårdarnas återupprättande på detta sätt opåtalat skövlades. Detta gäve, såvitt kommissionen förstode, fullt fog att genom lagstiftningens mellankomst förbättra dessa felaktigt utbrutna jordbruk med felande tillbehör från huvudfastigheten.

Norrlandskommittén hade länge varit sysselsatt med formulering av lagbestämmelser i sådant syfte. Emellertid hade kommitténs majoritet på sistone beslutat att ej framföra denna fråga. Tiden för upptagande av kommitténs uppdrag syntes jordkommissionen nu vara inne. Möjligheten till en dylik rekonstruktion av jordbruk borde därvid utsträckas till hela landet.

Det funnes emellertid här och var i vårt land talrika mindre jordbruk, som icke uppkommit på förenämnda sätt, men i alla fall vore förkrympta och otjänliga för sitt ändamål. När i närheten funnes större egendomar, tillhöriga bolag, och även andra, från vilka, utan synnerlig olägenhet för huvudfastigheterna, tillfälle erbjödes att kunna komplettera de ofullständiga jordbruken, borde en sådan utväg hållas öppen av lagstiftningen även för sådana fall, att de båda fastigheterna icke uppkommit genom den enas utbrytning ur den andra utan tillhörde olika kamerala enheter.

Med gällande lag kunde i detta senare fall någon juridisk sammanslagning icke äga rum. Detta hindrade dock icke, att ett bärkraftigt jordbruk kunde bildas genom att i samma ägares hand sammanföra två eller flera stycken från olika fastigheter. Emellertid borde i den nya skifteslagstiftningen särskild uppmärksamhet ägnas åt möjligheten att sammanföra dylika ägor till en odelbar fastighet.

Det av herr *Lindhagen* uppgjorda, vid kommissionens utlåtande fogade utkastet till lag om avlösning av osjälvständiga jordbruk samt förbättring av ofullständiga jordbruk innehåller i sistnämnda hänseende huvudsakligen följande bestämmelser:

Från bolag, ekonomisk förening, enskild spekulant eller annan större egendomsägare tillhörig fastighet utbrutet och avyttrat förutvarande arrende- eller därmed likställt jordbruk, vars odlade jord beträffande kameralt självständig, under huvudgård lydande fastighet ej överstiger 25 hektar och, i fråga om torp eller annan kameralt osjälvständig jordbrukslägenhet, ej överstiger 25 hektar och, inberäknat ängs- och hagmark, ej understiger 2 hektar och som till uppenbart men för jordbruket vid utbrytandet och avyttringen ej försetts med jord eller servitutsrätt uti i lagutkastet närmare angiven utsträckning, skall kunna för vad sålunda felas erhålla fyllnad från den fastighet, varifrån det utbrutits. För det fall att jordbruket utbrutits genom ägostyckning utan att sedermera överlätas till annan ägare, skall sådan komplettering ock kunna äga rum. Även i andra än sålunda angivna fall kan ofullständigt jordbruk med minst 2, högst 10 hektar åkerjord på enahanda sätt förbättras med mark eller servitutsrätt från annan fastighet, oavsett huruvida jordbruket ursprungligen utbrutits från denna eller icke. Förutsättningarna härför äro, att uppenbart behov därav före-

ligger, att något synnerligt men i fråga om jordbrukets drift och skogens vård ej tillskyndas den fastighet, som skall avstå mark eller servitutsrätt, och att sistnämnda fastighet antingen tillhör bolag, ekonomisk förening eller enskild spekulant eller innehåller mera än 75 hektar åker eller 150 hektar skogsmark. Kan frivillig uppgörelse ej träffas angående väckt anspråk på visst områdes avskiljande, skall frågan, efter framställning av jordkommissionen i länet, prövas av en avlösningsnämnd, bestående av en lantmätare som ordförande samt två kommunala ledamöter, samtliga utsedda på visst närmare angivet sätt. Till förrättningen, vilken skall vara att anse som en laga lantmäteriförrättning, skall kallas jordägaren samt inteckningshavare och övriga rättsägare beträffande det område, om vars fränkskiljande det är fråga. Lösen för området bestämmes efter det värde, som med hänsyn till dess läge och beskaffenhet kan anses skäligt. Till ledning skall tjäna taxeringsvärdet å den fastighet, vartill området hör. Lider annan än jordens ägare intrång genom fränkskiljandet, skall ersättning utgivas. Jorden skall utbrytas genom ägostyckning eller avsöndring. Kostnaden för förrättningen skall i första hand gäldas av staten. Nittio dagar efter det avlösningsnämndens beslut om fränkskiljandet vunnit laga kraft, skall jordkommissionen hos länsstyrelsen nedsätta den bestämda löseskillingen. Sedan beslut om fastställelse av ägostyckning eller avsöndring vunnit laga kraft, skall länsstyrelsen fördela löseskillingen, därvid, för den händelse det fränkskilda området på grund av inteckning häftar för fordran, avkomsträtt eller annan förmån eller enligt 11 kapitlet 2 § jordabalken kan i ägarens hand häfta för fordran eller annan rätt, som nyss sagts, bestämmelserna om fördelning hos överexekutor av köpeskillingen för utmätningssvis såld fast egendom skola lända till efterrättelse. Området övergår till nye ägaren fritt från ansvar för intecknad gäld eller annan rätt av nyss angiven beskaffenhet. Området skall därefter enligt närmare angivna regler sammanläggas med den hemmanslott eller lägenhet, för vars förbättrande det avskilts, till en fastighet. Är den ursprungliga hemmanslotten eller lägenheten besvärad av inteckning, skall denna vara gällande jämväl i det tillagda området.

Till jordkommissionens principutlåtande, såvitt här är i fråga, hava avslutit sig fyra ledamöter av kommissionen, nämligen herrar Lindhagen, Ingeström, Johansson i Uppmälby och Pettersson i Hällbacken.

Två ledamöter av kommissionen, herrar Ehrenborg och Jansson i Edsbäcken, hava för sin del framlagt ett särskilt utkast till lag om rätt i vissa fall för arrendator att inlösa på arrende innehaft område. Detta förslag innefattar, såsom av rubriken framgår, inga bestämmelser angående förbättring av ofullständiga jordbruk.

Återstående två ledamöter, herrar Wohlin och Olsson i Kullenbergstorp, hava avgivit ett särskilt principuttalande, däri emellertid sistnämnda fråga ej heller blivit berörd.

I de yttranden, som infordrats över jordkommissionens betänkande, del VI, varuti dess ovannämnda principutlåtande om avlösnings av vissa mindre arrendejordbruk samt förbättring av ofullständiga jordbruk ingår, hava särskilda uttalanden angående kommissionens förslag i sistnämnda hänseende i allmänhet icke gjorts. Undantagsvis förekomma dock sådana.

*Yttranden
över jordkom-
missionens
betänkande.*

Länsstyrelsen i Norrbottens län anför sålunda: Vad principutlåtandet innehåller om förbättring av ofullständiga jordbruk finner länsstyrelsen beaktansvärt. Det finnes här i länet åtskilliga hemmanslotter, uppkomna genom ägostyckning före norrländska ägostyckningslagens tillkomst, vilka utbrutits på sådant sätt, att de måste sägas vara olämpliga för jordbruksändamål. En komplettering av dessa vore därför synnerligen önskvärd. Därest med hänsyn jämväl till andra orter missförhållandena på detta område finnas vara av sådan omfattning, att en särskild lagstiftning anses böra komma till stånd, är länsstyrelsen dock icke beredd att giva sin anslutning till det förslag, att ett ofullständigt jordbruk kompletteras med mark från annan fastighet än den, från vilken jordbruket tidigare utbrutits. Härtill vill länsstyrelsen hava framhållit, att en särskild noggrann prövning av kompletterings behövlighet bör äga rum, innan sådan sker.

Lantbruksstyrelsen har framhållit, bl. a., att, därest vid hittills å frivillighetens väg skedd frigörelse av torpställen och mindre arrendjordbruk äsidosatts något, som skäligen bort iakttagas för att i alla hänseenden åt det nya jordbruket skänka de bästa möjliga förutsättningar för jordbruksdriftens framgångsrika bedrivande, torde detta förhållande knappast påkalla en särskild lagstiftning av mera genomgripande och omfattande natur. Skulle några bestämmelser i förevarande avseende anses önskvärda utöver redan befintliga, torde dessa eventuellt kunna införas i gällande lagar om fastighets delning.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län har förklarat sig icke hava något att erinra mot principuttalandet.

Övriga myndigheter hava ställt sig avvisande mot utlåtandet i dess helhet, därvid framhållits, att något behov av den ifrågasatta lagstiftningen ej förefunnnes samt att densamma skulle medföra ett alltför starkt ingrepp i äganderätten och medföra betänkliga konsekvenser.

Norrländska ägostyckningslagens utsträckning till mellersta Sverige m. m.

Vidare må erinras, att under år 1924 tillkommit särskilda lagar angående *dels* ägostyckning inom de på bekostnad eller med understöd av staten storskiftade delarna av Kopparbergs län, *dels* utsträckning av norrländska ägostyckningslagens tillämpningsområde till att omfatta, förutom övriga delar av Kopparbergs län, jämväl Stockholms, Uppsala, Örebro och Västmanlands län och *dels* norrländska jordavsöndringslagens tillämpningsområde till att omfatta jämväl Stockholms, Uppsala, Örebro och Västmanlands län.

Frågans behandling vid 1925 års riksdag.

Vid 1925 års riksdag väcktes inom båda kamrarna motioner med samma yrkanden som i de nu ifrågavarande, nämligen i första kammaren av herr Lindhagen med instämmande beträffande motionens yrkande av herr Luterkort m. fl. (motion nr 168) och i andra kammaren av herr Pettersson i Hällbacken m. fl. (motion nr 173).

Över motionerna avgav andra lagutskottet utlåtande, nr 31, däri utskottet, sedan redogörelse lämnats för frågans tidigare behandling, anförde följande:

Under de senaste årtiondena har man i avsevärd utsträckning sökt att genom lämplig lagstiftning förhindra en ur jordbrukssynpunkt ofördelaktig styckning av jorden, och torde det kunna förutsättas, att detta strävande skall i ökad omfattning göra sig gällande vid genomförandet av den nya

skifteslagstiftning, vartill förslag torde vara att förvänta till nästkommande års riksdag.

Emellertid torde det vara obestriddigt, att i trots härav inom vårt land förefinnes ett ej ringa antal jordbruk, vilka icke i den utsträckning, det ur synpunkten av deras ändamålsenlighet såsom självständiga försörjningskällor vore önskligt, äro försedda med odlad eller odlingsbar jord, husbehovsskog, bete och annat dylikt tillbehör. Anledningarna härtill äro givetvis mångahanda. En av de måhända viktigaste torde vara att söka i det utnyttjande, som trävarubolag och skogsspekulanter i Norrland gjort av den tidigare även där förefintliga möjligheten att från skogsmarken avskilja inägojorden utan hänsyn till de därigenom uppkomna inägotternas lämplighet såsom självständiga jordbruksfastigheter. Jämväl den av staten understödda egnahemsrörelsen torde under tidigare år ofta hava givit upphov till alltför små och för litet bärkraftiga jordbruk. Emellertid må ej förglömmas, att de ekonomiska konjunkturerna och vissa förändringar i avseende å jordbruksdriften givetvis också härvidlag spelat in. Lotter, som vid utbrytningen från annan fastighet måhända med rätta beräknats i och för sig eller i förening med andra i trakten till buds stående förvärvskällor kunna giva tillräckligt uppehälle för en familj, hava sedermera på grund av ändrade konjunkturer och driftsmetoder eller genom bortfallandet av möjligheter till biförtjänst kommit att framstå såsom i jordbrukshänseende ofullständiga.

Åtgärder, som underlätta att på lämpligt sätt komplettera dylika ofullständiga jordbruk, äro enligt utskottets mening väl förtjänta att understödjas. Av ej ringa vikt härutinnan torde vara att få undanröjt de hinder, som för närvarande uppstålla sig emot sammanläggning av olika fastigheter eller fastighetsdelar å landet. Såsom i det föregående antytts, torde detta önskemål kunna förväntas komma att i en snar framtid bliva tillgodosett i samband med den nya skifteslagstiftningen. Av betydelse härvidlag torde också vara att få underlättat möjligheterna att göra frånskilda fastighetsdelar gravationsfria. Detta är nämligen, såsom bekant, för närvarande i många fall förenat med ej obetydliga svårigheter och kostnader.

Då motionärerna nu påyrka övertägande och framläggande av förslag till lagstiftning angående förbättring av ofullständiga jordbruk, torde det få förutsättas, att denna lagstiftning avses att byggas å rätt till expropriation, på föranstaltande och bekostnad i första hand av staten, utav för ändamålet nödiga områden från såväl den fastighet, varifrån det ofullständiga jordbruket utbrutits, som ock annan angränsande fastighet, allt i huvudsaklig överensstämmelse med det vid jordkommissionens ovan berörda principutlåtande fogade, av herr Lindhagen uppgjorda lagutkastet. Mot en tvångslagstiftning av den sålunda ifrågasatta innebörden resa sig avsevärda betänkligheter. Att medgiva expropriationsrätt för ett behov av nu förevarande slag, vilket i praktiken måste visa sig vara ytterst svårbedömbart och föremål för skiftande subjektiva meningar, skulle utan tvivel komma att visa sig bliva förenat med ej ringa vanskligheter. Än mera torde detta bliva fallet, när expropriationsrätten skulle kunna göras gällande gent emot personer, vilka för bedrivande av sin likartade förvärvsverksamhet måhända äro i åtskilligt beroende av tillgången till det område, som med expropriationen är avsett, och vilka ej haft något som helst att göra med uppkomsten av det missförhållande, som genom expropriationen skulle rättas till. Medgivas må emellertid, att beträffande särskilt av trävarubolagen före

norrländska ägostyckningslagens tillkomst inom av denna berörda län vidtagna ägostyckningar, vid vilka för jordbruk avsedda hemmanslotter utlagts utan tillräcklig skogstilldelning m. m., statliga åtgärder kunna tänkas behöva ifrågakomma för att bereda sålunda utbrutna jordbruk för deras bärighet erforderliga ytterligare tilldelningar från respektive huvudfastigheter. Huruvida åvägabringande av en särskild lagstiftning skall visa sig vara för detta ändamål erforderligt, låter sig ej på grundval av nu föreliggande uppgifter bedöma. Skulle hinder befinnas möta för frivilliga förvärv från vederbörande bolag av nödiga tilläggsområden, torde i samband med andra hithörande spörsmål denna fråga böra upptagas till vidare övervägande. Att härom nu på grundval av förevarande motioner göra en särskild framställning till Kungl. Maj:t finner emellertid utskottet ej vara av förhållandena påkallat.

Utskottet hemställde, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer anfördes inom utskottet dels av herrar Linder, Svensson i Skönsberg och Olovson i Västerås, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen med anledning av förevarande motioner måtte besluta skrivelse till Kungl. Maj:t i motionernas syfte, och dels av herr Lindhagen, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen ville hos regeringen begära övervägande av en lagstiftning och andra åtgärder för förbättring av ofullständiga jordbruk.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagens båda kamrar.

1925 års kolonisationssakkunniga och 1925 års undersökningskommission för upplåtelse av jord. Utskottet vill bringa i erinran, att Kungl. Maj:t den 6 juni 1925 beslutit tillkalla vissa sakkunniga för verkställande av utredning av frågan om ytterligare åtgärder för främjande av kolonisation å mark i enskild ägo (1925 års kolonisationssakkunniga) ävensom att Kungl. Maj:t den 21 augusti 1925 beslutit dels uppdraga åt dessa sakkunniga att verkställa utredning, i vilken omfattning och under vilka former bistånd borde av staten lämnas arrendatorer för avhjälpande av de med frilösningen av arrendejordbruk förknippade finansiella svårigheter, dels ock uppdraga åt ordföranden hos förutnämnda sakkunniga att jämte två sakkunniga personer verkställa undersökning rörande enskilda jordägares benägenhet att avyttra arrendejordbruk till respektive brukare samt mark för bildande av nya jordbruk liksom för utvidgning av ofullständiga jordbruk. Sistnämnda sakkunniga (1925 års undersökningskommission för upplåtelse av jord) tillkallades den 21 augusti 1925.

Närmare redogörelse för de uppdrag, som lämnats ovan nämnda sakkunniga, finnes intagen i utskottets denna dag avgivna utlåtande nr 14 i anledning av väckta motioner angående expropriationslagstiftning för främjande av kolonisationen dels i Norrland och Dalarna dels ock i södra och mellersta delarna av riket; och tillåter sig utskottet att hänvisa till denna redogörelse.

Utskottet vill emellertid i detta sammanhang särskilt framhålla följande

yttrande av chefen för jordbruksdepartementet i uttalande till statsrådsprotokollet den 21 augusti 1925, vari han uppmärksammar jämväl spörsmålen om utökning av ofullständiga jordbruk. Sedan departementschefen förklarar, att han anslöte sig till den av riksdagen begärda utredningen beträffande åtgärder för främjande av frilösning av arrendejordbruk, anförde departementschefen följande:

Vad som närmast tarvas är en undersökning för utrönande av den verkliga omfattning, i vilken jordägarna äro villiga att avhända sig arrendejordbruk av den art här avses; varjämte bör undersökas, huruvida på denna väg sådana villkor kunna ernås, som äro ekonomiskt antagliga för brukarna.

Undersökningen bör emellertid icke stanna allenast vid frågan om frilösning av nuvarande arrendejordbruk, utan jämväl utsträckas att omfatta annan mark i bolagens och enskilda spekulanter's ägo, som lämpligen bör mobiliseras för jordbruksnybildning eller för utökning av ofullständiga jordbruk.

För undersökningens utförande torde det vara erforderligt, att från jordägarna införskaffas noggranna uppgifter beträffande vederbörandes benägenhet att utan tvångsåtgärder avyttra jordbruk eller för jordbruk lämplig mark. Dessa uppgifter böra särskilt omfatta arealen av den jord, som kan bliva föremål för frivillig avyttring, dess fördelning på olika ägoslag och brukningsdelar, dessa senares läge till kommunikationsleder, arbetstillfällen och tätare bebyggda orter, förhållandet mellan arealen av varje särskild jordägares till avyttring erbjudna mark, fördelad på olika ägoslag, och hans hela innehav av mark, fördelat efter samma grunder, villkor i fråga om brukningsdelarnas tilldelning av åker, odlingsmark och skog, rätt till husbehovsvirke och bete, ävensom pris och betalningsvillkor.

Enligt vad utskottet inhämtat har den ovan nämnda undersökningskommissionen för upplåtelse av jord för fullgörande av sitt uppdrag infordrat vissa uppgifter enligt utsända formulär från ett stort antal skogsbolag bland annat därom, huruvida vederbörande bolag innehade fastighet eller lägenhet, som lämpade sig för utökning av annan fastighet.

Det i motionerna framförda spörsmålet om förbättring av ofullständiga jordbruk sammanhänger till viss del jämväl med det förslag om delning av jord å landet m. m., som förelagts innevarande riksdag genom proposition nr 38.

Detta förslag upptager ett nytt jorddelningsinstitut, benämnt avstyckning och motsvarande de båda delningsformerna ägostyckning och jordavsöndring. För tillämpning av det nya institutet uppställas i 19 kap. 3 § följande regler:

Ägovid, som avstyckas, skall till omfång och belägenhet samt beskaffenhet i övrigt vara sådan, att den med hänsyn därtill och till eljest föreliggande förhållanden lämpligen kan antingen såsom fastighet för sig på varaktigt sätt användas för det med styckningen avsedda ändamål eller ock, där den skall sammanläggas med annan fastighet, bilda en fastighet gemensamt med denna.

Avstyckning må ej ske sålunda, att stamfastigheten ej lämpligen kan bestå såsom särskild fastighet.

*Proposition
nr 38 till inne-
varande riks-
dag med för-
slag till lag
om delning av
jord å landet
m. m.*

Ej må avstyckning från jordbruksfastighet äga rum med mindre det kan antagas, att den fastighetsindelning, som genom avstyckningen eller, där avstyckningen äger rum för sammanläggning, genom avstyckningen och sammanläggningen skulle uppstå, bereder ökade utkomstmöjligheter för den jordbrukande befolkningen eller eljest är till gagn för jordbruksnärings i orten.

Hör till fastighet, varifrån avstyckning skall ske, skogsmark, som på grund av sin belägenhet och med hänsyn till förhållandena i övrigt i orten lämpligen kan nyttjas för husbehovsändamål, må avstyckningen ej ske på sådant sätt, att icke såväl stamfastigheten som avstyckad del, envar så framt däri ingå åker, äng eller därtill odlingsbar mark av den omfattning, att fastigheten varder tjänlig till jordbruk, i mån av tillgång erhåller för dess nyttjande för sådant ändamål erforderlig skog; skolande, då fråga är om avstyckning av mark för sammanläggning med annan fastighet, vid beräkningen av behovet av skog tagas hänsyn även till skogstillgången å den fastighet, varmed den avstyckade delen är avsedd att sammanläggas. I ort med ringa skogstillgång må dock, där det för skogens bestånd prövas angeläget eller eljest synnerliga skäl därtill äro, avstyckning så verkställas, att skogsmarken i sin helhet tillfaller en i förrättningen ingående jordbruksfastighet.

Vad i tredje och fjärde styckena stadgas skall ej utgöra hinder för avstyckning av mark för tillgodoseende av behov av mindre lägenheter för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller därmed jämförligt ändamål.

Propositionen innehåller därjämte förslag till en särskild lag om sammanläggning av fastigheter å landet, vilket förslag giver vida möjligheter till sammanläggning av fastigheter och fastighetsdelar.

*Motion I.244 av herr Lindhagen med anledning av propositionen nr 38 till in-
nevarande riksdag.* Med anledning av förenämnda proposition med förslag till lag om delning av jord å landet m. m. har herr Lindhagen i en inom första kam-
maren väckt motion nr 244 framlagt spörsmålet om förbättring av ofull-
ständiga jordbruk, i den mån det sammanhänger med propositionen. I
denna motion har nämligen herr Lindhagen yrkat, att riksdagen ville hos
Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte överväga åtgärder, ledande
till praktiska resultat, för förbättring av jordbruk, som blivit på ett otill-
fredsställande sätt utbrutna från stamfastigheten, vare sig detta skett i
sammanhang med försäljning eller icke.

*Utskottets
yttrande.*

Den ovan lämnade redogörelsen giver, enligt utskottets uppfattning, vid
handen, att det i motionerna väckta spörsmålet för närvarande är föremål
för övervägande såväl vid den pågående undersökningen rörande möjlig-
heten att uppbringa jord för bildande av nya jordbruk och utvidgning av
ofullständiga jordbruk som vid den under riksdagens prövning liggande
frågan om ny jorddelningslagstiftning. Man synes under sådana förhållan-
den för närvarande icke kunna bilda sig någon mera bestämd uppfattning
om den utsträckning, i vilken den i motionerna framförda jordfrågan under
den närmaste tiden kan väntas bliva främjad genom statens understödjande

verksamhet eller genom annan lagstiftning än expropriationslagstiftning. Det är tydligt, att man till följd härav även saknar möjlighet att nu överblicka det område, inom vilket sistnämnda slag av lagstiftning skulle kunna avses att komma till användning.

Utskottet får fördenskull hemställa,

att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 11 mars 1926.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:
från första kammaren: herrar *K. G. Westman, Sigfrid Hansson* och greve *Spens*,
fröken *Hesselgren* samt herrar *Lindhagen, Martin Svensson, Åkerberg* och *Elof B. Andersson*;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Kalmar, *Öberg, Hage, Magnusson* i Skövde, *Ödström, Johansson* i Kälkebo, *Pettersson* i Hällbacken och *Hedvall*.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Lindhagen*, som anfört:

»Undertecknad har ansett sig böra återkomma med denna motion även vid denna riksdag, därför att skifteslagstiftningen då förekommer och således uppmärksamhet rätteligen bör kunna förväntas även för den förevarande angelägenheten.

Gent emot utskottets avstyrkande av motionerna åberopas i tillämpliga delar vad som anförts i reservationen till utskottets utlåtande nr 14. I förgrunden står här den mindervärdiga utbrytningen av gamla bondejordbruk, som sedan länge ägt rum, fortfarande pågår och numera stödes till och med av statsmakten. En var borde förstå, att dessa ofullkomliga jordbruks förbättring i de flesta eller snarare alla fall ej kan ske utan stöd av en expropriationslag. Särskilt befogad framstår densamma, då det gäller

att komplettera jordbruken i de norra delarna av landet, där kronan genom avvitrtingarna skänkt skogsmarken till stöd just för jordbruket. Bakom motståndet för en sådan lagstiftning döljer sig begripligt nog ett sinnelag, som av intressepolitiska skäl icke sörjer över de ofullständiga jordbrukens mindervärdighet och på åtskilliga händer nog i hemlighet icke ogärna ser, att deras antal ytterligare ökas.

Det hemställes, att riksdagen måtte bifalla motionerna.»
